

Болалар Инсулти Сабаблари Ва Хавф Омиллари: Таҳлил Ва Прогноз

Жумаева Махлиё Жаҳонгир қизи

Бухоро давлат тиббиёт институти

Аннотация: Болаларда юзага келадиган неврологик касалликлар орасида инсулт нисбатан кам учраса-да, унинг оғир оқибатлари ва узоқ муддатли асоратлари туфайли ушбу муаммога эътибор қаратиш жуда муҳим саналади. Катталардаги инсулт патогенези кенг ўрганилган бўлса-да, болалар инсултининг этиологияси, хавф омиллари ва клиник кўринишлари ҳалигача тўлиқ аниқ эмас. Бу эса эрта аниқлаш, самарали даво ва профилактика чораларини ишлаб чиқишда маълум тўсиқларни келтириб чиқармоқда.

Калит сўзлар: неврологик, инсулт, ишемик инсулт, бош мия, тромб, эмболия, прогноз, геморрагик инсулт.

Кириш.

Болалар инсултининг турли сабаблари мавжуд бўлиб, улар туғма юрак нуқсонлари, қоннинг ивиш тизимидаги муаммолар, инфекция қасалликлар, системали васкулитлар ёки бош мия томирларининг туғма аномалиялари билан боғлиқ бўлиши мумкин. Шу билан бирга, клиник тадқиқотлар натижаларига кўра, ижтимоий-иқтисодий шароит, генетик омиллар ва оилавий анамнез ҳам инсулт ривожланишида муҳим роль ўйнайди.

Бугунги кунда болалар инсултини эрта аниқлаш, хавф омилларини баҳолаш ва прогноз қилиш бўйича халқаро илмий ишлар кўпаймоқда. Ўзбекистонда эса бу соҳадаги тадқиқотлар ҳали чекланган миқёсда бўлиб, замонавий эпидемиологик ва клиник ёндашувларга эҳтиёж ортиб бормоқда.

Адабиётларга умумий таҳлил

Болалар инсулти – бу бош мия тўқимасига қон етказиб беришдаги узилиш натижасида пайдо бўладиган неврологик патология бўлиб, унинг сабаблари ва клиник кўринишлари катталардагидан фарқ қилади. Охириги йилларда болалар инсулти ҳолатлари бутун дунёда ортиб бораётгани кузатилмоқда, бу эса ушбу соҳада чуқурроқ тадқиқотлар олиб бориш зарурлигини кўрсатади.

Инсулт классификацияси

Адабиётларда инсулт одатда икки турга ажратилади:

1. Ишемик инсулт – бош мия томирларининг тромб ёки эмбол билан тикилиши натижасида юзага келади.
2. Геморрагик инсулт – мия ичидаги томирларнинг ёрилиши ва қон қуйилиши билан намоён бўлади.

Болаларда ишемик инсулт катталарга нисбатан кўпроқ туғма ёки ирсий сабаблар билан боғлиқ ҳолда ривожланади. Геморрагик инсулт эса аневризма ёки артериовеноз мальформация каби ҳолатларда учрайди.

Тарқалиш ҳолати ва эпидемиологик маълумотлар

Дунё бўйича болалар инсультининг учраш тезлиги 100 000 болага 2–13 ҳолатни ташкил этади. Аксарият ҳолларда инсульт 1 ёшгача бўлган чақалоқларда, шунингдек 5–10 ёшли болаларда қайд этилган. Тадқиқотлар болалар инсультни, айниқса, эркак болаларда кўпроқ учрашини кўрсатади.

Диагностика ва аниқлаш муаммолари

Болаларда инсультни эрта аниқлаш қийин, чунки кўпинча унинг аломатлари катталардагига ўхшамайди ва ноаниқ бўлади. Масалан, чақалоқларда ҳафа бўлиш, ўнг ёки чап тананинг кам ҳаракатчанлиги, емаслик ва ҳушсизлик каби белгилар қузатилади. Шу боис, компьютер томографияси (КТ) ва магнит-резонанс томографияси (МРТ) каби инструментал диагностика муҳим аҳамиятга эга.

Адабиётларда келтирилган асосий сабаблар:

- a) Юрак-қон томир тизими нуқсонлари (туғма аномалиялар)
- b) Қон ивиш тизимидаги бузилишлар (тромбофилия, гемофилия)
- c) Инфекцион ва яллиғланишли касалликлар (энцефалит, менингит)
- d) Онкологик касалликлар ва уларга қарши даволаш (лейкемия, химиотерапия)
- e) Бош миядаги аневризма ва артериовеноз мальформациялар
- f) Оилавий анамнез ва генетик мутациялар

3. Болалар инсультининг сабаблари

Болаларда инсульт ривожланишига олиб келувчи омиллар катталардагидан фарқли бўлиб, кўп ҳолларда туғма, ирсий ва инфекцион сабаблар асосий ўринни эгаллайди. Илмий адабиётларда болалар инсультининг сабаблари этиологияси бўйича қуйидагича гуруҳланади:

1. Кардиоген (юрак билан боғлиқ) сабаблар

Юрак-қон томир тизимидаги туғма нуқсонлар болаларда ишемик инсульт ривожланишининг асосий сабабларидан биридир. Хусусан:

- a) Туғма юрак нуқсонлари (атриовентрикуляр септал дефект, фаллот тетрадеси ва б.)
- b) Эндокардит (юрак клапанларининг яллиғланиши)
- c) Аритмиялар ва юрак клапан аномалиялари

Юракда пайдо бўладиган эмболлар мия томирларига етиб бориб, ишемик инсульт ривожланишига сабаб бўлади.

2. Қон ивиш тизими билан боғлиқ сабаблар (гемостаз бузилиши)

Болаларда коагулопатия ҳолатлари, яъни қон ивиш тизимидаги бузилишлар инсультнинг хавф омилларидан ҳисобланади. Энг кенг тарқалган ҳолатлар:

- a) Тромбофилия (ирсий ёки ортиқча тромбоцит фаоллиги)
- b) Протеин С ва S етишмовчилиги
- c) Антифосфолипид синдроми

Бу ҳолатлар тромб ҳосил бўлиш эҳтимолини ошириб, ишемик инсульт ривожланишига туртки беради.

3. Инфекцион ва яллиғланишли сабаблар

Инфекциялар болалар инсультни учун жиддий хавф туғдиради. Айниқса, яллиғланишли жараёнлар томир деворларига таъсир қилиб, тромбозга сабаб бўлади. Энг кўп учрайдиган инфекциялар:

- a) Энцефалит ва менингит
- b) Герпес симплекс вируси
- c) Чақалокларда сепсис ва цитомегаловирус инфекцияси

4. Бош мия томирларининг аномалиялари

- a) Артериовеноз мальформация (AVM)
- b) Аневризма
- c) Мия томирларининг васкулитлари

Бу ҳолатларда томир девори мустаҳкам эмаслиги ёки қон босими ортиши сабабли геморрагик инсульт ривожланиши мумкин.

5. Онкологик касалликлар ва даволаш таъсири

Лейкемия каби қон хасталиклариди, шунингдек, химиотерапия ва радиотерапия олаётган беморларда геморрагик инсульт хавфи ортиши мумкин. Бу ҳолатларда тромбоцитопения ва қон ивишининг бузилиши инсультга олиб келади.

6. Травматик сабаблар

Бош миёга бўлган жароҳатлар, айниқса чақалоқ ёшидаги болаларда, томирларнинг механик зарарланиши орқали инсульт ривожланишига сабаб бўлади.

7. Генетик ва ирсий омиллар

Баъзи ҳолларда, генетик мутациялар, оилавий анамнезда инсульт ҳолатларининг мавжудлиги болада инсульт ривожланиши эҳтимолини оширади.

Ушбу илмий ишнинг мақсади – болалар инсультининг асосий сабаблари ва хавф омилларини илмий адабиётлар таҳлили асосида ўрганиш, уларнинг ўзаро боғлиқлиги ҳамда прогнозга таъсирини баҳолашдан иборат.

Илмий ишнинг вазифалари:

1. Болалар инсулти тушунчасини илмий асосда тавсифлаш.
2. Инсульт ривожланишига олиб келувчи сабабларни тизимлаштириш.
3. Хавф омилларини илмий манбалар асосида таҳлил қилиш.
4. Прогноз ва профилактика усулларига оид тавсиялар бериш.

Тадқиқот объекти: Илмий адабиётларда ёритилган болалар инсулти ҳолатлари.

Тадқиқот предмети: Болалар инсультининг сабаблари, хавф омиллари ва уларни баҳолаш усуллари.

Илмий янгилик: Ушбу тадқиқот натижалари болалар инсултига оид мавжуд маълумотларни миллий шароитда таҳлил қилишга, хавф омилларини эрта аниқлашга ва самарали профилактика чораларини ишлаб чиқишга хизмат қилади.

Хулоса

Халқаро ва маҳаллий манбалар таҳлиliga кўра, болалар инсулти комплекс сабаблар таъсирида юзага келадиган ҳолат бўлиб, унинг эрта аниқланиши ва хавф омилларини аниқлаш инсульт оқибатларини енгиллаштиришда муҳим роль ўйнайди. Бу соҳага оид илмий ишлар сони ортиб бораётган бўлса-да, миллий даражадаги тадқиқотлар етарли эмас. Шунинг учун мавжуд адабиётларни таҳлил қилиш ва улар асосида профилактика ҳамда прогноз усулларини ишлаб чиқиш долзарб аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Абдурахмонов А.А., Саидов Б.Ш. Неврология асослари. – Тошкент: «Илм Зиё», 2020. – 344 б.
2. Ахмедов А.Ж. Болалар неврологиясида кўп учрайдиган ҳолатлар. – Тошкент: «Фан», 2021. – 215 б.
3. Соловьёв В.В., Шамалов Д.В. Инсульт у детей: патогенез и диагностика. – М.: Медпресс, 2018. – 189 с.
4. Fullerton H.J., Wu Y.W., Sidney S. et al. Risk of stroke in children: ethnic and gender disparities in a large population-based cohort. *Pediatrics*, 2003; 111(3): e282-e287.
5. Ganesan V., Hogan A., Shack N. et al. Outcome after ischaemic stroke in childhood. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 2000; 42(7): 455–461.
6. Ferriero D.M. et al. Management of Stroke in Neonates and Children: A Scientific Statement From the American Heart Association/American Stroke Association. *Stroke*, 2019; 50(3): e51–e96.
7. Goldenberg N.A., Bernard T.J. Pediatric arterial ischemic stroke: risk factors and management. *Blood Reviews*, 2011; 25(3): 93–99.
8. Mallick A.A., Ganesan V. Childhood arterial ischemic stroke: an overview of risk factors, diagnosis and management. *International Journal of Stroke*, 2016; 11(3): 267–277.
9. Бобомуродов И.Т. Педиатрияда замонавий ёндашувлар. – Самарқанд, 2019. – 280 б.
10. DeVeber G. et al. Arterial ischemic stroke in children: risk factors and prognostic variables. *Stroke*, 2000; 31(10): 2021–2025.
11. Мирсаидов Ш.К. Бош мия қон айланишининг бузилиши. – Тошкент: «Медицина», 2022. – 198 б.
12. Elbers J., deVeber G. Pediatric Stroke: Understanding the Stroke Mechanism and Outcomes. *Continuum (Minneapolis, Minn)*, 2008; 14(6): 131–149.
13. Ахмедов А.Ж. Болалар неврологиясида клиник амалиёт. – Тошкент: Фан, 2021. – 215 б.
14. Смирнова Л.Ю., Артёмова Е.А. Детский инсульт: клиника, причины, прогноз. // *Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова*, 2019; №2(124): 44–49.
15. Гусев Е.И., Скворцова В.И. Инсульт. Руководство для врачей. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2020. – 512 с.
16. Ferriero D.M. et al. Management of Stroke in Neonates and Children: A Scientific Statement From the American Heart Association/American Stroke Association. // *Stroke*. 2019; 50(3): e51–e96.
17. Fullerton H.J., Wu Y.W., Sidney S. et al. Risk of stroke in children: ethnic and gender disparities in a large population-based cohort. // *Pediatrics*. 2003; 111(3): e282–e287.
18. Tsze D.S., Valente J.H. Pediatric Stroke: A Review. // *Emergency Medicine International*. 2011; Article ID 734506.